

Fenyvesi Félix Lajos

A reneszánsz ember

Mátyás király emlékezete

Történelmünk csodás pillanata: 575 év távolából nagy királyunkra, Hunyadi Mátyásra emlékezünk. Nem is kellene, hiszen itt él velünk, naponta emlegetjük. Tegnap este egy rajzfilmet néztem, ahol a budai kutyavásár vidám népmeséje elevenedett meg. És feltűntek értékes corvinái, aranyforintja, Visegrád időmart kútja, oklevele saját kezű aláírásával.

Mátyás erős alakja beivódott a magyar köztudatba. Szinte mindenkinek van valami szava: ő az igazságtevő, a szegények oltalmazója, a népnyzó gazdagok szigorú bírója. Mátyás király a bölcs és jó uralkodó. Persze a történetírás sok mindent megkérdőjelezett, de a legfontosabb nem változott. A hatalmas életmű századokon átívelő.

Sokat idézik Barta Gábor történetészt: „Az út elején még olyan művelt emberek álltak mellé, mint Vitéz Mihály és Janus Pannonius, a költő. A Hunyadi-házat a kismemesek is látszólag hűséggel szolgálták. De amint hatalma nőtt, olyan mértékben hagyták el azok, akik apjának hű társai voltak. A legkeserűbb csalódása az öreg érsek lázadása volt 1471-ben. Egyre inkább az alacsony sorból fölemelt embereket látjuk környezetében.”

Mind igaz, én magam is sokszor feledtem a hús-vér embert. A valóság sokszínűségét, örökös ellentmondásait. Mátyás király magányosan ült könyvtárszobájában, de a körülötte

levő reneszánsz pompa, rend és igazságosztás egész Közép-Európát bevilágította!

Remek olvasmány Galeotto Marzio arcképe Mátyásról, bölcs, tréfás mondásairól. A 16. fejezetben ez áll: „Gyakran emlegette a király, hogy három dolog van, ami nem kívánatos: a fölmelegített mártás, a kiengesztelődött barát és a szakállas feleség.” A másik kortárs és szemtanú, Antonio Bonfini részletes leírását is jó újraolvasni: „Az isteni Mátyás termete a közepesnél valamivel magasabb volt; megjelenése nemes és lelki nagyságot sugárzó. Arca pirosas, haja szőke, és ezt szépen kiemelte sűrű szemöldöke, élénk, sötét csillogó szeme. Tekintete nyílt volt és egyenes. Helyeslését mindig hosszantartó pillantással jelezte, de ha görbén nézett valakire, ezzel kimutatta, hogy haragszik rá.” Mennyi mindenről kellene szólni. A Hunyadi-családról, a fiatal királyról, a koronázásról, az akkori államról, a fekete seregről, a török veszélyről, az esküvőről, az utódról. Miután az oszmán hatalom megvetette a lábát Európában, Mátyás király a keresztény közösség védelmét tűzte zászlójára. Igyekezett mozgósítani a nemzetközi erőket a közös feladatra. Személyét mintha Isten ezekre a törekvésekre jelölte volna ki. Országépítésre. Teremtésre és békére.

Keresek, kutatok régi századokban. Homályban botorkálok, hogy közelebb jussak nagy királyunkhoz. Belém villan, hogy Zrínyi Miklós, a költő és kardforgató hosszú éveken át tanulmányozta ezt a különös életet. A királyról való elmélkedésében ezt írta:

„De nem mindenik seculumban születik Fénix, és sok száz esztendeig kell fáradozni a természetnek, meddig formálhat oly embert, aki a világ s országok megbotránkozásának gyógyítója legyen, s maga nemzetének megvilágosítója. Ilyen vala a mi jó Mátyás királyunk, aki mellé avagy igen kevés, avagy senki keresztyén királyok közül, kik utána voltak, ne álljon hasonlatosságért, mert bizony megocsusodik érdeme Mátyás mellett, s elvész tündöklése, mint a csillagoknak nap támadásán. De mivelhogy a természet ezen az ő alkotmányán sokat fáradt, hihető, hogy meg is fáradt; mikor nyugszik meg másnak építésére, nem tudom. De legalább mi időnkben inkább kívánható, hogysesem remélhető gondolat.”

Varga Domokos *Emlékezzünk eleinkről* című műltidézésében Mezid bég nevét említette többször is, aki nagy török sereggel tört be Erdélybe, de rajtavesztett. A Hunyadiakkal vívott véres ütközetben ő maga és fia is elveszett. Hunyadi – török módra – megrakott két szekeret az elhullott ellenséges katonák fejével meg a zsákmány egy részével. Az elülsőre felültetett egy vén török foglyot, kezébe adta Mezid karóba húzott fejét, tíz-tíz lovat fogatott a szekerekbe, s elindította őket Budára. Eljutott a hír a Balkán-félszigetre, sőt Kis-Ázsiába is. Már mindenütt emlegették – ki reménységgel, ki félelemmel – Hunyadi nevét.

A legnagyobb öröm, ha együtt volt a család. Legjobban apjaurát csodálta

a két fiú. Azt, hogy milyen gyors és határozott a lovon. Beszél, meghallgat mindenkit, ha kell, elsőként ront az ellenségre. Mátyás a család bizalmasa, ő olvasta föl a latinul írt leveleket. A fontos találkozókon mindig jelen volt édesanyja, Szilágyi Erzsébet is. Egy-egy mondatot szólt, de az pontos volt és meggondolandó.

1456. július 22. Sok áldozattal, de legyőzték a törököt. II. Mohamed szultán is megsebesült. Augusztus első hetében meghalt Hunyadi János! A kitörő pestisjárvány áldozata lett, kedves barátaival együtt.

A Nemzeti Galéria emeleti termében elcsendesednek az emberek, ha meglátják Madarász Viktor nagy olajképét. *Hunyadi László siratása*, mintha megelevenedne. Megállunk a sötéten derengő festmény előtt, és fejet hajtunk rövid időre. A festő Lászlót lefejezése után örököltette meg. Az ő elgondolásában kápolna-mélyben, két gyertya ragyogásában, gyalcsba takarva terítették ki. Az ifjú halott markáns arcéle a fehér leplén keresztül vádlóan mered a végtelenbe, hogy soha ne feledjük a nemzet ellen elkövetett árulást. A súlyos üzenet szétfeszíti a falakat, és úgy érezzük, a kis terem ellenére ott virraszt egész Magyarországon. Az anya és a rémült menyasszony néma zokogása betölti a hűvös estét. A balladákra emlékeztető kép méltósággal tárja a világ elé a magyar nép több évszázados tragédiáját.

Visszapergetem az időt. 1458 januárjában kezdődött a Pest melletti országgyűlés. Mátyás nagybátyja, Szilágyi Mihály 15 ezer fegyveressel jelent meg. A várban tanácskozó főurak megegyeztek, hogy Hunyadi László

haláláért nem állnak bosszút. Másnap Rákos mezején seregesen vonultak a Duna jegére, a Vár alá, hogy királyá kiáltásuk ki Mátyást. Tizenöt éves. Prágában ette a rabok kenyerét.

Hosszú harc következett. Kilenc év szívós küzdelme árán jött el a béke. A kisebb fiú betöltötte huszonegyedik évét, Székesfehérvárott ünnepélyesen Magyarország királyává koronázták...

A török veszély, háborúskodás végigkísérte Mátyás egész életét. Vitéz János árulása megviselte, futott egykori nevelője északnak, Janus Pannonius, a kor egyik legkiválóbb latin nyelvű költője délnek vette az útját. A megözvegyült Mátyásnak a nápolyi király lánya, az aranyhintón érkező Beatrix lett a felesége...

Mátyás palotája felséges építmény lehetett. Pompás kőfaragványaiából csak töredékek maradtak. Ha a törökök nem tarolják le a középkori Budát, Óbudát, Visegrádot, Esztergomot, ma csodás ódon-szép épületek sokaságában gyönyörködhetnénk. Sok remek gótikus templomot is emeltek.

Minden nagyobb város kultúrája megerősödött. Budán megnyílt az első hazai, Hess András vezette könyvnyomtató műhely. Megalapították a pozsonyi egyetemet. Sok ezer diák tanult Krakkóban és Párizsban.

Rohamosan hódított a latin nyelv mellett a magyar.

Milyen király volt Hunyadi Mátyás? A róla őrzött kép zavarkeltően szélsőséges. Ha rápillantunk megkopott szobrára, egy figyelő, elszánt, kemény kőarc tekint ránk. Ilyen lehetett háborúk, fontos döntések idején. De milyen más a népmesék álruhás, furfangosan igazságos férjija, a dölyfös nagyurakat

leckéztető, a szegény embert megbecsülő vándordiákja.

Ha a történészeket olvassuk és hallgatjuk, hasonló ellentmondásokkal találkozunk. Sokan Szent István nagyságával mérik, nemzetmentő politikusnak tartják, aki hatalmassá tette az országot. Vannak, akik elítélik, mert felesleges hódításokra pazarolta az ország erejét. Háborúkat provokált, ami hatalmas összegeket emésztett föl és emberáldozatot követelt.

Legtöbben azt vetették a szemére, hogy nem érezte végzetes veszélynek a déli végek félelmetes ellenségét: a törököt!

Hibátlan élet és mű nincs, így van ez Mátyás király esetében is. Uralkodása alatt megértük az „Európa egyik legnagyobbja” címet, a dicső fénykort, a csúcspontot, amelyet alig 30 esztendő múltán látványos katonai összeomlás, majd a teljes széthullás követett.

Olvastam valahol, hogy Beatrix megérkezése Budára nagy örömet okozott a királynak. Tetszett neki a szép és okos lány, aki nem vetette meg a szerelmet. Közös fürdés után be is zárkóztak a félhomályos nagyszobába, és két napig ki se jöttek. (Előtte a húsztagú őr- és figyelő személyzetet elzavarták.) Már akkor azt gondoltam, hogy Mátyás királyunk igyekezett kihasználni a ritka szabad órákat és éjszakákat.

Mátyás egész életében érdeklődött a női nem iránt, és ezt a környezete is jól tudta. Janus Pannonius egy epigrammájában így írt erről az 1462-es havasalföldi hadjárat idején:

„Bölcs a király, ha a harc mezején se felejt ölelni,

Vénusz a csóknak örül s megnyeri Mars kegyeit.”

Később, nyugati hadjáratai során sem kerülte el a kalandokat. Bonfini azt írta, hogy a király a kis nők szerelme irányában engedékenynek mutatkozott, de a tisztas asszonyoktól távol tartotta magát. A valóságban több sziléziai városban „politikai” gondot okozott, hogy a polgárok zúgolódtak: a király lányaikra, sőt feleségeikre is túlzott figyelmet fordított.

Mátyást egész életében foglalkoztatta az utódlás problémája. 1485-ben világosan kijelentette, hogy Corvin Jánost akarja örökösének. A gyermeke házasságon kívüli kapcsolatból született. Anyjáról keveset tudunk: Borbála kedves és szerény polgárasszony... Úgy gondolom, Beatrix megjelenése kezdetben nem befolyásolta Corvin János sorsát. De mikor világossá vált, hogy a királyné meddő, megindult a hatalmat jelentő birtokok adományozása. (Magyarországon példa nélküli volt a kísérlet, hiszen az ország történelmében addig egyszer sem fordult elő, hogy törvénytelen gyermek követet volna a királyt a trónon.)

Töpreng a mai ember is, mennyi furcsaság egy rövid, mindennel csatározó életben. Születés és halál, szép és szörnyűség sűrűn váltotta egymást. Alig érkezett haza a háborúból, máris igyekezett a király kedves könyvtárába, hogy megnézzze az újdonságokat, folytassa az olvasást, ahogy az ablak melletti homály megengedte.

Mátyás Bibliotheca Corvinianája 1490-ben 2000-2500 kötet lehetett. Sajnos az eltelt századok alaposan megtizedelték, alig valamivel több,

mint kétszáz kódexről tudunk. Néhány idősebb szemtanú úgy számolt be, hogy a hatalmas gyűjteményt két teremben őrizték. Az egyikben a görög és keleti könyvek, a másikban a latin költők, írók munkái voltak. Mindegyik szép borítóval várta, hogy föllapozzák, benne papírszeletek, hogy mit tartalmaz, és mit ismertek belőle.

Az első könyvtáros, Galeotto Marzio 1460 körül érkezett. Először említik a nevét Blandinusnak, a remek kódex-festőnek és miniátornak. (Szívesen beszélnék vele, ha föl lehetne támasztani, hogyan tudott olyan nagy alázattal és áldozattal dolgozni?) A híres budai műhelyben dolgozott Francesco Roselli, aki Botticelli rajzait metszette rézbe.

A korszak jelentős asztrológusai közül meg kell említeni Johannes Regiomontanust... Mátyás udvarában fontos szerepet játszott a zene. A király környezetében több mint tíz ferrarai orvos gyógyított. Azt azért ki kell hangsúlyozni, hogy kiemelkedő tehetségű tudós és művész nem volt közöttük.

De mindennek ellenére, Mátyásnak múlhatatlan szerepe van abban, hogy állami rangra emelte a reneszánsz vívmányait. Gyökeret eresztettek a legszebb eszmék és építő szellemek.

Heltai Gáspár krónikája idilli képet tárt az olvasók elé. Mátyás az igazságos, a szegények védelmezője, a parasztság pártfogója. Ha alaposan a végére járunk a dolognak, bizony a fele sem igaz. A jobbágyok helyzetét ekkor két tényező jellemezte: a háborúk és az adóterhek. Mindkettőből bőven jutott a közel hárommillió földművesnek. Belső harcok, a husziták elleni csatározások, a török rablóhad-

járatok elviselhetetlen terhet tettek az emberek vállára. A Mátyás-kori adó 660%-os növekedésének súlya alatt megrokkant mindenki.

Mire ez a sok pénz? A szüntelen háborúkra, a véget nem érő harcokra, a birodalom megőrzésére. A fekete sereg egyben tartására.

1487. augusztus 17-én alakult meg a sereg. A Bécsújhely tágas mezején felvonuló mozgékony csapatról Bonfini tudósított, mondván, régóta kellett volna már egy ilyen bandérium. Mátyás itt igazi bölcs királynak és tökéletes hadvezérnek mutatkozott. A sereg akkor nyolcezer gyalogosból és húszezer lovasból állt, továbbá kilencezer szekérből. Ez a szám sokszor több volt, de nagyjából kevesebb, mivel mindig hiányzott a legfontosabb: a pénz! a pénz!

Mátyás hadserege hosszú tapasztalat eredményeként vált Európa egyik jelentős katonai tényezőjévé. Egyre több a zsoldos katona, de végig kevés az olyan férfi, aki harcolni is tudott az ügyért. A „fekete sereg” tagjai elsősorban cseh és lengyel származásúak voltak, de német harcosok is szolgáltak. A huszárok nagy része rác; tehetségük révén jelentős szerepet játszottak Mátyás sikereiben. Meg kell említeni néhány nagyszerű vezért is: Kinizsi Pált, Szapolyai Istvánt, Geréb Pétert...

A fekete sereg a király halála után széthullott. A pénztelen katonák kifosztották Eger környékét, megsarcolták a Dunántúlt. 1492 szeptemberében Kinizsi főkapitány – a lakosok

segítségével – szétverte a sereget. Az életben maradt kétezer zsoldost Ausztriába toloncolták.

Mátyás király zaklatott, sűrű életet élt. Kis háborúk örölték napjait. Égette magát szüntelenül, hogy egyben maradjon a hatalmas birodalom. Keveset említjük, pedig fontos, hogy a királyt régi betegsége kínozta. A köszvény annyira elhatalmasodott rajta, hogy 1489 márciusától hordszéket kellett használnia. Az 1490-es év kezdetét kíséretével Bécsben ünnepelte. A hatórás ceremónia után Mátyás rosszul lett, nem sokkal később szélütés érte. Április 6-án fekete lobogó hirdette: Magyarországnak új királyt kell választani.

(Érdemes megemlíteni, milyen pletykák keringtek, közülük legtovább a mérgezett füge esete, még ma is megfontolás tárgya.)

Előbb jelképesen kint ravatalozták föl, majd hajón vitték a holttestet Budára, onnan Fehérvárra. A királyi temetést Szent Márk ünnepén (április 25.) celebrálták.

Tizenegy királyunkhoz hasonlóan Mátyás is a Szent István által alapított és 1038-ban felszentelt Szűz Mária-bazilikában nyert végső nyugalmat. A síremlék nem készült el időben, halála napjáig.

Az erdélyi kőből faragott munkán egyszerű, mindent magyarázó felirat áll:

„E MÁRVÁNY ALATT CORVIN MÁTYÁS FEKSZIK, KI TETTEI UTÁN ISTENNEK TŰNIK, VÉGZETE AZT TANUSÍTJA, HOGY EMBER VOLT.”